

Het voederen van vogels in de winter

J. W. Woldendorp

In deze periode van kou en sneeuw, de meest barre sinds jaren, wordt het nut van het bijvoeren van vogels van een aantal kanten ter discussie gesteld. Om een aantal redenen hebben wij gemeend een bijdrage aan deze discussie te moeten leveren. De belangrijkste reden is, dat wij van mening zijn dat ons instituut door de aanwezigheid van een aanzienlijke kennis op het gebied van vogel-populaties, bij uitstek in staat is de zienswijze van ornithologen met betrekking tot de wintervoeding te vertolken. Ter verduidelijking zij hier opgemerkt dat ons instituut, het Instituut voor Oecologisch Onderzoek een van de instellingen voor fundamenteel onderzoek is, die door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen wordt beheerd, en dat van ons instituut de afdeling Vogeltrekstation met de Nederlandse Ringcentrale en de Euring Data Bank deel uitmaakt.

Een tweede reden om ons in de discussie te mengen is, dat ons instituut door het op onjuiste of uit de zoveelste hand citeren van uitspraken van onze medewerkers er reeds op een onjuiste en incorrecte wijze in betrokken is geraakt.

Wanneer ik dus het nut van bijvoeren aan de orde stel, dan wil ik beginnen met te zeggen, dat ons instituut en met ons de andere Nederlandse ornithologen en oecologen daar in principe zeer zeker achter staan. Met velen zijn wij van mening dat het vanuit ethisch oogpunt onze plicht is het in nood verkerende dier naar vermogen te helpen.

Nadat ik mij aldus op positieve wijze achter de bijvoeding in de winter heb opgesteld, wil ik op enkele aspecten ervan nader ingaan en hier en daar een kritische kanttekening maken. Zoals bij uitlatingen van wetenschappelijke onderzoekers gebruikelijk is, krijgt u niet altijd een standpunt te horen dat gestoken is in de klare taal van ja of nee, maar een zogenaamde genuanceerde visie met een aantal 'ja, maar's'. Als eerste punt wil ik ingaan op het effect van een strenge winter op de vogelstand.

1. Is het bijvoeren door de mens noodzakelijk voor het in stand houden van vogelsoorten?

Het is hoogst onwaarschijnlijk dat mondiaal gezien soorten door de slechte voedselsituatie in de winter zullen sterven. De verschillende soorten zijn hieraan in de loop der evolutie aangepast. Hun aantallen kunnen wel tijdelijk sterk dalen, maar tegenover slechte jaren staan ook goede jaren, en het optreden van grote schommelingen in hun aantallen is nu eenmaal een normaal verschijnsel. Wél moet worden opgemerkt, dat het theoretisch altijd mogelijk blijft dat bedreigde vogelsoorten, waarvan de aantallen door de activiteiten van de mens sterk zijn gedaald, door een strenge winter een addi-

tionele, beslissende klap krijgen toegeedeeld. Hiervan zijn ons echter geen voorbeelden bekend en zo zij er al zijn, zal het waarschijnlijk soorten betreffen, die wij met onze bijvoeding toch niet bereiken.

Op nationale schaal kunnen als gevolg van een strenge winter de aantallen van bepaalde vogelsoorten een sterke daling ondergaan, en plaatselijk kunnen sommige soorten zelfs geheel verdwijnen. Wij denken hierbij aan soorten als Blauwe Reiger, Roerdomp, IJsvogel en aan stootvogels en uilen. Dergelijke soorten komen dan ook in de eerste plaats in aanmerking voor bijvoeding. Wij moeten evenwel de toevoeging maken, dat een dergelijk lokaal uitsterven over het algemeen op de duur weer ongedaan wordt gemaakt door aanvulling vanuit andere delen van het verspreidingsgebied van de soort.

2. Heeft bijvoeding een effect op de omvang van vogelpopulaties?

Deze vraag kan voor een aantal soorten zonder meer met ja worden beantwoord. En dit geldt dan zowel voor standvogels (d.w.z. vogels die het gehele jaar op de zelfde plaats blijven) als voor partiële trekkers (vogels waarvan een deel van de populatie blijft en een deel wegtrekt, bijvoorbeeld de Blauwe Reiger) en voor onze wintergasten uit noordelijke streken. Een voorbeeld van een dergelijke soort is de Koolmees, een standvogel, die door ons instituut al bijna een halve eeuw wordt bestudeerd. Uit de verstrekte grafiek blijkt dat deze soort sterk van bijvoeding in de winter profiteert, vooral in jaren dat er weinig natuurlijk voedsel zoals beukenoten beschikbaar is.

Een ander voorbeeld is de Noorse Stormvogel, die als gevolg van het gedurende het gehele jaar in havens aanwezige vis-afval sterk in aantal is toegenomen. Ook Kokmeeuw en Zilvermeeuw kunnen in dit ver-

band als profiteerders, profiteurs mag ik wel zeggen, worden genoemd. In het algemeen zullen vooral de cultuurvogels, de vogels rondom ons huis, van de wintervoeding profiteren. Het is echter belangrijk vooral ook aandacht te schenken aan de al eerder genoemde soorten als uilen en de IJsvogel, al is het voeren van deze soorten meer het werk van deskundigen.

3. Door bijvoeding in de winter vergroot men zeer zeker de overlevingskansen van de individuen die ervan profiteren.

Om die reden is bijvoeding ons inziens een morele plicht. Maar ook uit esthetisch oogpunt zijn wij gebaat bij een rijk vogelleven om ons huis en als wij ons in de natuur vertreden.

Al met al is er dus alle reden om de wintervoeding warm aan te bevelen. Ik wil echter besluiten met op enkele minder gunstige aspecten van de wintervoeding te wijzen.

1. Als gevolg van de wintervoeding kunnen bepaalde delen van een populatie sterk worden gestimuleerd — b.v. bij partiële trekkers de blijvers —, terwijl andere delen worden onderdrukt — b.v. de trekkers, die later op de broedplaatsen terugkeren. Wanneer in volgende winters de voeding achterwege zou blijven, kunnen dergelijke onevenwichtig opgebouwde populaties een enorme klap te verduren krijgen. Om soortgelijke redenen moet het voeren van ganzen sterk worden ontraden. Bij de ganzen-trek spelen tradities een belangrijke rol, en kennis bij de vogels van onder extreme omstandigheden geschikte voederplaatsen zou door bijvoeding verloren gaan. Bovendien accumuleert men door de voeding grote aantallen ganzen. In Denemarken is gebleken dat hierdoor veel schade aan landbouwgewassen kan optreden, waardoor dan weer extra bejaging ontstaat. Bovendien worden ganzen erg oud en ook in strenge winters treedt weinig sterfte op. De conclusie is dan ook dat wij voorzichtig moeten zijn met het willen bepalen wat 'goed' voor de vogels is. Ook moeten wij voorkomen dat zij te zeer van ons afhankelijk worden.

2. Als gevolg van wintervoeding hebben soorten als de Kokmeeuw zich sterk uitgebreid. Hierdoor zijn plaatselijk grote kolonies van broedvogels ontstaan in natuurgebieden. Op deze wijze zijn van origine voedselarme veenplassen rijk aan voedingsstoffen (uit de vogelmest) geworden, met alle schadelijke gevolgen van dien voor het oorspronkelijke milieu.

3. Door te veel voeren trekt men gemakkelijk allerlei ongedierte aan zoals ratten, terwijl de vogels gemakkelijk een prooi van katten kunnen worden. Ook moet men de vogels tijdens het foerageren niet onnodig verontrusten. Het vliegen bij lage temperatuur kost de vogels veel energie en deze energie kunnen ze beter gebruiken voor het op peil houden van hun lichaamstemperatuur. Het is dus zaak bij het voeren de Richtlijnen van het Nationaal Comité Wintervoeding Vogels zo nauwkeurig mogelijk op te volgen.

4. Vaak wordt te laat met het voeren begonnen. Kleine vogels, zoals de Koolmees, kunnen maar enkele uren zonder voedsel. Wanneer niet vanaf de eerste dag wordt gevoerd, kan het positieve effect van wintervoeding grotendeels te niet worden gedaan. Hetzelfde geldt voor het einde van een winterse periode, die vaak met ijsel gepaard gaat. Ijsel is voor de vogels meer funest dan een niet te dikke sneeuwlaag, omdat dan al het voedsel volledig onbereikbaar wordt, hetgeen in sneeuw (wegkrabben) niet het geval is.

Het is onze mening dat dergelijke nadelige aspecten grotendeels voorkomen kunnen worden, en overigens maar op de koop toe genomen moeten worden, omdat de gunstige kanten van wintervoeding sterk prevaleren. Ik wil dan ook besluiten met te constateren dat uitspraken als zouden vogels wel in de kou kunnen blijven staan, van wetenschappelijke zijde niet te verwachten zijn. Niet alleen in de winter is het onze plicht de vogels de helpende hand te bieden. Evenzeer moet het onze zorg zijn dat de geschikte biotopen voor de verschillende vogelsoorten behouden blijven omdat anders onze hulp gedurende de winter zonder resultaat zal blijven.

In het volgende nummer zullen wij trachten een overzicht te geven van de wintervoeding in winter 1978-1979 en bovendien iets trachten te vertellen over de ongewone verschijningen in die periode. Wij verzoeken iedereen gegevens, en vooral ook foto's, zo spoedig mogelijk aan ons op te zenden!

Samenvatting

1. Bijvoeding in de winter is een goede zaak. Uit ethisch oogpunt is het onze plicht het in nood verkerende dier naar vermogen te helpen.
  2. Door bijvoeding in de winter vergroot men de overlevingskansen van de individuen die er van profiteren.
  3. In een aantal gevallen is duidelijk aangetoond dat bijvoeding in de winter een gunstig effect heeft op de populatie-omvang in het daarop volgende broedseizoen. Dit geldt zowel voor onze standvogels, als voor de in ons land verblijvende vogels uit noordelijke streken.
  4. Als gevolg van strenge winters kunnen in ons land de aantallen van bepaalde soorten zeer sterk dalen. Plaatselijk kunnen zij zelfs verdwijnen.
  5. Mondiaal gezien is er geen gevaar dat bepaalde soorten als gevolg van een strenge winter zullen uitsterven. In de loop der evolutie zijn zij hieraan aangepast en hun aantallen zijn altijd aan sterke schommelingen onderhevig geweest.
  6. Als gevolg van een langdurig voortgezette wintervoeding kan bij een aantal soorten een ongewenste selectie onder de vogels optreden. Bij achterwege blijven van de voeding komt de klap dan des te harder aan. Om soortgelijke redenen dient het voeren van ganzen achterwege te blijven.
  7. Het is erg belangrijk vanaf de eerste dag van een winterse periode met het voeren te beginnen en dit ook aan het einde (vooral bij ijzel) voort te zetten.
- Dr. ir. J. W. Woldendorp, directeur Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem.

Handel in huiden en opgezette dieren verder beperkt

Vanaf 1 april 1979 zal het verboden zijn huiden (waaronder óók opgezette exemplaren) van een aantal diersoorten, waarop de jacht is gesloten, in bezit te hebben of te verhandelen.

Het verbod geldt voor:

- Zeehonden;
- wilde Katten;
- alle soorten ganzen (met uitzondering van Grauwe, Kol- en gewone Rietganzen);
- alle soorten eenden (met uitzondering van Wilde Eenden, Slobeenden, Winter-eenden, Wintertalingen, Tafel-, Krak-, Topper- en Kuifeenden, Smienten en Pijlstaarten).

Het verbod geldt niet als de huid bemachtigd is vóór 1 april 1979, dan wel niet uit Nederland afkomstig is. De Jachtwet bevat reeds een dergelijk verbod ten aanzien van Steenen Boommarters, Otters, Dassen, Korhoenders, Eidereenden en zaagbekken.

De minister van landbouw en visserij kan ontheffing verlenen. In dat geval zal de huid of het opgezette dier voorzien moeten zijn van een merkteken.

Ganzensterfte in het Haringvliet en Biesbosch

Begin december 1978 heeft zich een ganzensterfte gemanifesteerd in het gebied van het Haringvliet en de Biesbosch. Het aantal gestorven Grauwe Ganzen wordt door deskundigen op enige honderden geschat. Vijftig exemplaren zijn voor onderzoek aan het Centraal Diergeneeskundig Instituut opgezonden. Van de tot nu toe onderzochte dode dieren bleek ongeveer de helft lood in de maag te hebben in de vorm van hagelkorreltjes. Deze zijn afkomstig uit geweren van jagers maar het is onduidelijk hoe en waar de vogels deze hebben opgepikt. Dat kan zowel in noordelijker landen als in ons land zijn gebeurd. Naar de oorzaak van de massale sterfte kan nog slechts worden gegist.

Twintigjarig bestaan Wintervoeding 'Gooi- en Vechtland'

De Organisatie Wintervoeding en Revallidatie 'Gooi- en Vechtland' (secretariaat: mevr. E. M. Mulder-Eenjes, Prins Frederik Hendriklaan 6, 1411 GA Naarden, 02159-43628 & W. A. J. v. d. Staay) is een onderdeel van het Nationaal Comité Wintervoeding te 's-Gravenhage. Op 5 oktober 1978 werd het 20-jarig bestaan van deze organisatie gevierd in de Burgerzaal van het Raadhuis te Naarden, onder meer met de vertoning van de film 'Het IJperveld' door Jo van Dijk.

In overleg met de betreffende burgemeesters werd deze regionale organisatie in het najaar 1958 opgericht door mensen die door ervaring en beroep voor een deskundige uitvoering van de werkzaamheden borg kunnen staan en wel uit de gelederen van Dierenbescherming, Gemeentewerken, Gemeente- en Rijkspolitie, Jeugdnatuurwacht en Natuurbescherming.

In de, door CRM erkende, asiels voor revalidatie van vogels van de heren B. J. van Ingen (Joh. Schimmelstraat 6, 1411 VS Naarden, 02159-45658) en M. Waayer (Oude Kerkweg 25, 1251 NX Laren N.H., 02153-14465) herstelden in 1977 onder andere 11 van de 13 gebrachte Bos- en Ransuilen, 6 Torenavalken en 2 Grote Bonte Spechten. Twee maal arriveerden per helikopter op Schiphol met olie besmeurde Alken, afkomstig van een booreiland in de Noordzee. Zij werden doorvervoerd naar mevrouw Dijkhuizen te Bergen N.H. De heer H. S. van Meecken, Const Huygenslaan 6, 1398 XH Muiden, 02942-1799) heeft zijn drukke opvangcentrum met opvangkooien uitgebreid met hulp van de heren Waayer en Van Ingen. Veel botulisme-slachtoffers werden opgenomen. Mevrouw H. Weyl verzorgde soms wel 40 eenden, waaronder veel Bergeenden.

Geïnteresseerden kunnen het laatste jaarverslag (2 pagina's) bestellen door storting van f 2,50 (incl. portokosten) op gironummer 328180 tnv G. Mulder, Pr. Frederik Hendriklaan 6, Naarden met vermelding 'voor jaarverslag Org. Wintervoeding'. Als extra gift is elk willekeurig bedrag zeer welkom.